

ULKOMINISTERIÖLLE

Viite: PC0TQ3Y1-63

Asia: YK; Kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen vastainen kansainvälinen yleissopimus; Suomen 8. määräaikaisraportin laatiminen

Lapsiasiavaltuutetun tehtävänä on arvioida ja edistää lapsen oikeuksien toteutumista Suomessa. Työn perustana on YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus (SopS 59 ja 60/1991), joka on lailla voimaan saatettu ihmisoikeussopimus. Lapsiasiavaltuutettu arvioi Suomen 8. määräaikaisraportin laatimista lapsen oikeuksien yleissopimuksen näkökulmasta.

Määräaikaisraportin tausta

Yhdistyneiden kansakuntien kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen vastainen yleissopimus tuli kansainvälisesti voimaan 26.6.1987 ja Suomi ratifioi sopimuksen vuonna 1989. Sopimuksen toimeenpanon valvonta on toteutettu neljän vuoden välein annettavilla määräaikaisraporteilla; Suomi antoi edellisen määräaikaisraporttinsa 2015 ja sai sopimusta valvovalta komitealta loppupäätelmät syksyllä 2016. Tuolloin sopimusta valvova kidutuksen vastainen komitea ilmaisi huolensa muun muassa turvapaikanhakijoiden kohtelusta ja oikeussuojan takeista, säilöönnotosta ja tutkintavankien asemasta, naisiin kohdistuvan väkivallan yleisyydestä sekä ihmiskaupan uhrien riittämättömästä tunnistamisesta ja avun tarjoamisesta.¹

Nyt vireillä oleva Suomen 8. määräaikaisraportti tulee antaa komitealle 7.12.2020, ja ulkoministeriö on pyytänyt määräaikaisraportin laatimista varten lausuntoja eri tahoilta 28.2.2020 mennessä. Lausuntopyyynnön

¹ Ks. epävirallinen suomenkielinen käännös loppupäätelmistä <https://um.fi/documents/35732/48132/loppupäätelmät-suomen-seitsemänneistä-määräaikaisraportista/e448aaef-b1b6-b77f-8aba-4df9e8f194ee?t=1525646836054> (haettu 21.2.2020)



pohjana on *List of Issues Prior to Reporting* -asialista², johon komitea on koonnut aiemman raportoinnin ja havaintojensa valossa olennaiset kysymykset sopimuksen soveltamisesta Suomessa. Asialistan kysymyksiin annettavat vastaukset muodostavat Suomen määräaikaisraportin.

Lapsiasiavaltuutettu toteaa, että Suomen määräaikaisraportin laadinnassa eli asialistan kysymyksiin vastaamisessa on syytä huomioida seuraavat seikat.

Lapsen oikeuksien sopimuksen velvoitteet

YK:n kidutuksen vastaisen sopimuksen velvoitteiden ohella on olennaista huomioida Suomen muut ihmisoikeusvelvoitteet, ja lapsia ja nuoria koskevissa asioissa erityisesti YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen määräykset. Aiheen kannalta merkittäviä määräyksiä ovat

- 3 artikla (lapsen edun ensisijaisuus)
- 12 artikla (lapsen osallisuus)
- 19 artikla (lapsen oikeus suojeluun kaikelta väkivallalta, välinpitämättömältä kohtelulta ja hyväksikäytöltä)
- 22 artikla (valtion velvollisuus tarjota asianmukaista suojelua ja humanitaarista apua pakolaisasemaa hakeville lapsille)
- 24 artikla (lapsen oikeus nauttia parhaasta mahdollisesta terveydentilasta)
- 40 artikla (rikoksesta syytetyn lapsen oikeus hänen ihmisarvoaan ja arvokkuuttaan kunnioittavaan kohteluun)

Lapsen oikeuksien sopimuksen toimeenpanoa valvova lapsen oikeuksien komitea on antanut useita yleiskommentteja, jotka auttavat valottamaan ja tulkitsemaan nyt käsillä olevia lapsen oikeuksien sopimuksen määräyksiä. Yleiskommentti n:o 23 koskee lapsen oikeuksia maahanmuuttoasioissa, ja siinä korostetaan muun muassa lapsen oikeutta oikeusturvaan ja oikeutta suojeluun.³ Säädännäisten oikeussuojakeinojen ohella on huomioitava, miten oikeusturvan takeet käytännössä toteutuvat, sillä turvapaikkaa hakevien lasten voi olla vaikea saada riittävää tietoa oikeussuojakeinoista ja heitä koskevien käsittelyjen etenemisestä.

Tuore yleiskommentti n:o 24 puolestaan täydentää sopimuksen määräyksiä lapsen oikeuksista ja oikeusasemasta rikosoikeusjärjestelmässä. Suomen lainsäädäntö on pääosin varsin hyvin linjassa lapsen oikeuksien sopimuksen velvoitteiden kanssa, mutta yleiskommentin perustelut on syytä huomioida arvioitaessa kidutuksen vastaisen sopimuksen toimeenpanoa Suomessa.⁴

² Asiakirja on saatavilla osoitteessa <http://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=6QkG1d%2fPPRi-CAqhKb7yhsktW5W2MJ9DqR5IJrc3nfmnG6h6ki-Biv8I70LMOs4E5wypWrh%2fc%2fOv0nRqK2Sada2Z%2fUIkoYcLWpq99ik6kNiSIOC90KRIwUbAXBdIaCiI9N> (haettu 21.2.2020)

³ CRC/C/GC/23. Ks. epävirallinen suomenkielinen käännös http://lapsiasia.fi/wp-content/uploads/2015/03/CRC_C_GC_23_julkaisu-1.pdf (haettu 27.2.2020)

⁴ CRC/C/GC/24. Ks. epävirallinen suomenkielinen käännös http://lapsiasia.fi/wp-content/uploads/2019/12/CRC_CGC_24_julkaisu-5.pdf (haettu 27.2.2020). Yleiskommentti nostaa esiin myös joitakin kysymyksiä, joiden osalta Suomen lainsäädäntö on osin ristiriidassa komitean suositusten kanssa, kuten alaikäisen rikosentekijän henkilöllisyyden julkistamisessa. Yleiskommentin 85. kohdassa edellytetään myös, että alaikäiset voidaan

Kidutuksen vastaisen sopimuksen määräykset nivoutuvat myös useissa kohdissa lapsen oikeuteen parhaaseen mahdolliseen terveydentilaan ja lapsen oikeuteen tulla suojelluksi kaikelta kaltoin kohtelulta. Lapsen oikeuksien komitean yleiskommentissa n:o 15 lapsen oikeudesta parhaaseen mahdolliseen terveydentilaan on otettu lähtökohdaksi, että lapsen oikeus terveyteen sisältää myös oikeuden ”kasvaa ja kehittyä täysimääräisesti omien mahdollisuuksiensa mukaan ja asua olosuhteissa, joissa he voivat saavuttaa parhaan mahdollisen terveydentilan.”⁵ Tämän oikeuden turvaamista on pidettävä korostetun tärkeänä tilanteissa, joissa lapsi on esimerkiksi turvapaikan tai laitoshoidon tarpeen tai kaltoin kohtelun riskin vuoksi erityisen suojelun tarpeessa.

Lapsiasiavaltuutetun keskeiset kannanotot

Lapsiasiavaltuutettu toteaa, että Suomen 8. määräaikaisraportin laatimisessa on syytä kiinnittää komitean huomiota mahdollisiin epäkohtiin ja puutteellisiin sopimuksen toimeenpanossa. Erityisesti määräaikaisraportissa tulee huomioida

- nuorten henkilöiden asema rikosoikeudellisessa seuraamusjärjestelmässä. Vankeusrangaistusta suorittavien nuorten sekä tutkintavankeudessa olevien nuorten määrä on edelleen huolestuttavan korkea, ja lapsiasiavaltuutetun saamien tietojen mukaan nuoret joutuvat edelleen olemaan samoilla osastoilla aikuisten vankien kanssa.
- alaikäisten turvapaikanhakijoiden ja maassa muuten ilman oleskelulupaa oleskelevien alaikäisten asema. Alaikäisten henkilöiden asemaa on pyritty kehittämään johdonmukaisesti, mutta kokonaisuutena turvapaikanhakijoiden asema ja oikeusturvakeinojen luotettavuus antavat aiheutta huoleen.
- ihmiskaupan uhrien tunnistaminen ja avun saatavuus. Tutkimustiedon valossa Suomessa esiintyvää ja lapsiin ja nuoriin kohdistuvaa ihmiskauppaa ei tunnisteta riittävästi, ja on riskinä, että kaikki ihmiskaupan uhrit eivät pääse auttamisjärjestelmän piiriin.
- lapsiin ja nuoriin kohdistuvan väkivallan ja kuritusväkivallan yleisyys sekä lasten ja nuorten keinot puuttua kokemaansa väkivaltaan.
- lastensuojelun sijaishuollon tilanne ja lapsiin ja nuoriin kohdistuvat rajoitustoimenpiteet. Eduskunnan oikeusasiamiehen tarkastuksissa on ilmennyt huolestuttavia puutteita lasten kohtelussa sijaishuollossa, ja on syytä epäillä, että rajoitustoimenpiteiden ja kurinpitotoimien käyttö ei ole kaikin osin sopusoinnussa YK:n sijaishuollon ohjeiden kanssa.

sijoittaa samoille osastoille aikuisten vankien kanssa vain, mikäli se nimenomaisesti on heidän etunsa mukaista. On epäselvää, kuinka hyvin tämä edellytys toteutuu tällä hetkellä Suomessa.

⁵ CRC/C/GC/15. Ks. epävirallinen suomenkielinen käännös http://lapsiasia.fi/wp-content/uploads/2015/03/CRC_C_GC_15_julkaisu.pdf (haettu 27.2.2020), 2. kohta.

Vastaukset komitean kysymyksiin

Artikla 2, kysymykset 3 ja 4 – tutkintavankeus

Komitean asialistan kysymykset 3. ja 4. koskevat tutkintavankien asemaa. Komitea pyytää asialistassaan selvitystä useista tutkintavankien kohteluun liittyvistä kysymyksistä sekä juridiselta että toimeenpanon kannalta: se nostaa esiin muun muassa tutkintavankeuden keston, Rikosseuraamuslaitoksen resursoinnin, tutkintavankien juridisen aseman ja hallinnollisen vastuun määräytymisen sekä tutkintavankien mahdollisuuden ulkoiluun ja mielekkääseen toimintaan tutkintavankeuden aikana.

Lapsiasiavaltuutettu toteaa, että tutkintavankeutta koskevaa sääntelyä ja käytäntöä on pidettävä lasten oikeuksien kannalta tällä hetkellä riittämättömänä ja että Suomen määräaikaisraportissa tulee kiinnittää komitean huomiota puutteisiin. Tutkintavankeudessa on vuosina 2011–2018 ollut keskimäärin 28 alaikäistä vuosittain.⁶ Tutkintavankeuden olosuhteet eivät ole lapselle soveltuvia. Lapsiasiavaltuutettu katsoo, että tutkintavankeuden kriteerien tulkinnessa tulee nykyistä huolellisemmin arvioida alaikäisen epäillyn todellista vaaraa rikollisen toiminnan jatkamiseen tai rikoksen selvittämisen vaikeuttamiseen (pakkokeinolaki 2 luku 5 ja 11 §). Tutkintavankeuden rinnalle tulisi kehittää vaihtoehtoisia toimenpiteitä ja tarkastella jo olemassa olevien toimenpiteiden kuten tehostetun matkustuskiellon soveltumista tutkinnan ajaksi.

Artikla 2, kysymys 5 – alaikäisten vankien asema

Kidutuksen vastainen komitea on nostanut Suomen 7. määräaikaisraportin valossa erityisesti esiin alaikäisten vankien aseman, ja kysymys tulee komitean asialistassa esiin useassa kohdassa. Asialistan kysymyksessä 5. komitea pyytää valtiota selvittämään, miten alaikäisiä vankeja on kohdeltu Rikosseuraamusviraston 13.6.2017 ohjeistuksen jälkeen, mikä tilanne on alaikäisten vankien erottelulla aikuisista vangeista, ja mitä mahdollisia uusia vaihtoehtoja on nuorten sijoittamiselle vankeuteen.

Lapsiasiavaltuutettu toteaa, että komitean mainitsema Rikosseuraamusviraston 13.6.2017 antama ohjeistus on kokonaisuutena onnistunut ja huomioi hyvin lapsen hyvinvoinnin ja oikeudet, joskaan ohjeistuksessa ei mainita nimenomaisesti lapsen oikeuksien sopimusta. Ohjeissa korostetaan lapsen oikeutta läheisiin ihmissuhteisiin, koulutukseen, toimintaan, kieleen, kulttuuriin ja uskontoon. Lisäksi muistutetaan rikosseuraamusalueiden arviointikeskuksia mahdollisuudesta sijoittaa alle 18-vuotias ulkopuoliseen lastensuojelun laitoshuollon tai sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja tuottavaan yksikköön rangaistusta suorittamaan. Tähän on kuitenkin saatava alaikäisen vangin, vankilan, sijoituspaikan, huoltajien tai muun laillisen edustajan sekä lastensuojelun suostumus, eikä sitä voida soveltaa yli 6 kuukauden mittaisiin tuomioihin.

Ohjeistus ei edelleenkään kiellä sijoittamista nuoria aikuisten kanssa samoihin tiloihin ja lapsiasiavaltuutetun saamien tietojen mukaan näin edelleen tapahtuu. Ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomittiin vuosina

⁶ Rikosseuraamuslaitoksen tilastollinen vuosikirja vuosilta 2011–2018, laskettu taulukosta 4. <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/ajankohtaista/julkaisut/tilastollinenvuosikirja.html> (haettu 30.1.2020).

2011 – 2018 keskimäärin 29 alaikäistä vuosittain⁷, joskin ehdotonta vankeusrangaistusta suorittamaan saapui vapaudesta keskimäärin vain 1,2 lasta vuosittain⁸. Vuosina 2011–2018 toukokuun ensimmäisenä päivänä tehdyissä rikosseuraamuslaitoksen laskennoissa 15–17-vuotiaiden vankeusvankien lukumäärä on ollut keskimäärin 2,8⁹. Kun samaan aikaan on tiedossa, että vankiloissa esiintyy yleisesti väkivaltaa, päihderikollisuutta ja vankien välisiä konflikteja, alaikäisten vankeusvankien tilanne on kestävä. **Lapsiasiavaltuutettu katsoo, että Suomessa tulee edistää mahdollisuuksia alaikäisille henkilöille suorittaa rangaistustaan muulla tavoin kuin vapausrangaistuksena, kuten nuorisorangaistukseen tuomitsemalla. Lisäksi on nykyistä huolellisemmin arvioitava mahdollisuus suorittaa rangaistusta muualla kuin vankeinhoidon yksikössä, esimerkiksi tarkoitukseen suunnitellussa lastensuojelun laitoshuollossa, sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja tuottavassa yksikössä tai valvotusti kotona.**

Suomen määräaikaisraportissa on syytä tuoda esiin käytännön toiminnan tason haasteet ja systemaattisen tarkastelun niukkuus nuorten rikoksiin puuttumisessa.¹⁰ Erilaiset vakiintuneet toimintatavat, kuten puhutellut ja arvioinnit, on suunnattu varhaiseen puuttumiseen, kun taas rikoksia toistuvasti tekevien tai vakaviin rikoksiin syyllistyvien nuorten kohderyhmää ei ole huomioitu, eikä rikosten jättämistä tukevia menetelmiä ole kehitetty riittävästi. Jatkossa on syytä varmistaa, että rikosoikeudelliset ja menettelyt sovitetaan kattavasti yhteen lapsen edun mukaisella tavalla ja että palvelukokonaisuudelle varmistetaan selkeä vastuutaho.

Artikla 3, kysymys 7 – pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden asema

Komitean asialistan 7. kysymys kattaa laajasti pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden juridisen aseman, käytäntöjen merkityksen sekä oikeussuojakeinojen saatavuuden.

Lapsiasiavaltuutettu toteaa, että **pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden asema Suomessa ei ole nyt käsillä olevan määräaikaisraportin ajanjaksona ollut riittävällä tasolla Suomen kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden täyttämiseksi.** Suomi on saanut tarkastelujakson aikana ensimmäisen tuomionsa koskaan Euroopan ihmisoikeussopimuksen ytimessä olevan 2. artiklan loukkauksesta palautettuaan Irakiin henkilön, joka surmattiin pian palautuksen jälkeen jo palautuspäätöstä tehtäessä tiedossa olleista syistä.¹¹ Tämä antaa aiheutta syvään huoleen oikeussuojakeinojen riittävydestä ja järjestelmän toimivuudesta, ja mahdollisia korjauskeinoja on syytä selvittää kattavasti Suomen määräaikaisraportissa.

Lapsiasiavaltuutettu kiittää kuitenkin alaikäisten maahantulijoiden asemaa koskevia toimenpiteitä ja toteaa, että tällä hetkellä vastaanottoyksiköissä on 65 yksin maahantullutta alaikäistä. Maahanmuuttovirasto on

⁷ Lähde: Tilastokeskus Rangaistukset sukupuolen, iän ja rikoksen mukaan, koko maa, vuodet 2011–2018, ehdottomat vankeusrangaistukset lkm (haettu 30.1.2020).

⁸ Rikosseuraamuslaitoksen tilastollinen vuosikirja vuosilta 2011 – 2018, laskettu taulukosta 4. <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/ajankohtaista/julkaisut/tilastollinenvuosikirja.html> (haettu 30.1.2020).

⁹ Rikosseuraamusasiakkaat, moniste vuosilta 2011–2018, laskettu taulukosta Vankeusvankien ikäjakauma. <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/ajankohtaista/julkaisut/monisteetjaraportit.html> (haettu 30.1.2020).

¹⁰ Ks. tutkimuksesta Lotta Haikkola – Noora Hästbacka – Elina Pekkarinen (toim.) (2019) Kuka vastaa nuorten rikoksiin? http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161548/34_Kuka%20vastaa%20nuorten%20rikoksiin.pdf (haettu 30.1.2020)

¹¹ *N.A. v. Finland* 14.11.2019. Tuomio on saatavilla myös Finlexistä, <https://www.finlex.fi/fi/oikeus/eurooppa/feit/2019/20195314> (haettu 27.2.2020).

koonnut nimenomaan alaikäisyksiköitä koskevaa asiakaspalautetta ja kiinnittänyt huomiota siinä ilmenneisiin epäkohtiin, ja alaikäisten asemaa on pyritty kehittämään muun muassa Lapset puheeksi -toimintamallin ja Osaava edustaja -hankkeen avulla.¹² Yksin maahantulleiden alaikäisten asemassa on kuitenkin edelleen korjattavaa, ja lapsiasiavaltuutettu katsookin, että erityisesti edustajajärjestelmää ja edunvalvojien määräämiskäytäntöjä tulee kehittää. Myös niin sanottujen paperittomien, eli maassa ilman oleskelulupaa tai vireillä olevaa turvapaikkahakemusta olevien, lasten ja nuorten asemaan on kiinnitettävä huomiota turvaamalla heidän oikeutensa koulutukseen, terveydenhuoltoon ja riittävään sosiaaliturvaan.

Lapsiasiavaltuutettu kiinnittää huomiota myös hallitusohjelman linjaukseen teknisen valvonnan käyttöönotosta ulkomaalaislain 121 §:ssä tarkoitetun säilönnön vaihtoehtona.¹³ Alaikäisten säilönnön lopettaminen kokonaan on keskeisen tärkeää, joten lapsiasiavaltuutettu pitää teknistä valvontaa koskevaa lainvalmistelua hyvänä. Vaikka teknistä valvontaa onkin pääsääntöisesti pidettävä kevyempänä ja vähemmän henkilön perusoikeuksia rajoittavana toimenpiteenä kuin säilönnöä, tulee sitä koskevien säädösmuutosten valmistelussa kuitenkin huomioida perustuslakivaliokunnan aiemmin valvontarangaistuksesta lausumat näkökohdat.¹⁴ On olennaista varmistaa, että teknisen valvonnan käyttöönotto ei miltään osin madalla kynnyksellä turvaamistoimenpiteisiin ja että myös alaikäisten henkilöiden perusoikeudet huomioidaan täysimääräisesti sääntelyssä.

Artikla 10, kysymys 11 – henkilöstön koulutus

Komitean asialistan kysymys 11. koskee viranhaltijoiden ja muun vapautensa menettäneiden henkilöiden kanssa työskentelevän henkilöstön koulutusta. Komitea on todennut loppupäätelmässään Suomelle, että valtion tulisi muun muassa kerätä järjestelmällisesti tietoja lainkäyttöviranomaisten ja viranomaisten koulutuksesta ja kehittää ja toteuttaa erityisiä menetelmiä sen tehokkuuden ja vaikuttavuuden arvioimiseksi.¹⁵

Kysymys 11c komitean asialistassa koskee muun muassa vastaanottoyksiköissä työskentelevää terveydenhoitohenkilökuntaa. Maahanmuuttovirasto valvoo vastaanottojärjestelmän toimintaa ja on päivittänyt syksyllä 2019 vastaanottojärjestelmää koskevan valvontaohjelman.¹⁶ Valvontaohjelmassa mainitaan myös henkilöstön koulutuksen merkitys, mutta koulutuksen seuranta tai arvioimista ei tarkemmin kuvata.

¹² Maahanmuuttovirasto suullinen tieto 24.2.2020.

¹³ Sanna Marinin hallituksen ohjelma, s. 84. http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161931/VN_2019_31.pdf?sequence=1&isAllowed=y (haettu 27.2.2020)

¹⁴ PeVL 30/2010 vp.

¹⁵ Ks. epävirallinen suomenkielinen käännös loppupäätelmistä <https://um.fi/documents/35732/48132/loppupäätelmät-suomen-seitsemänneistä-määräaikaisraportista/e448aaef-b1b6-b77f-8aba-4df9e8f194ee?t=1525646836054> (haettu 21.2.2020), kohdat 32 ja 33.

¹⁶ Ks. https://migri.fi/documents/5202425/15734017/Vastaanottojärjestelmän+valvontaohjelma_2019.pdf/ (haettu 27.2.2020)

Artikla 16, kysymys 18 – Istanbulin sopimuksen toimeenpano

Komitean asialistan kysymys 18. koskee Istanbulin sopimuksen, eli naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta tehdyn Euroopan neuvoston yleissopimuksen (SopS 53/2015), toimeenpanoa.

Lapsiasiavaltuutettu pitää pääministeri Sanna Marinin hallitusohjelman sisältämiä kirjauksia Istanbulin sopimuksen toimeenpanosta oikeansuuntaisina, joskin niitä on vielä syytä täsmentää ja konkretisoida. Hallitusohjelman mukaan ”Laaditaan naisiin kohdistuvan väkivallan torjuntaohjelma, jossa muun muassa lisätään uhrien tukipalveluja sekä turvakotien paikkamäärää ja resursointia Euroopan neuvoston edellyttämälle tasolle. Perustetaan itsenäinen ja riippumaton naisiin kohdistuvan väkivallan raportoijan tehtävä ja huolehditaan Istanbulin sopimuksen toimeenpanosta.”

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen ennakkotietojen mukaan turvakoteihin hakeutui vuonna 2019 ennätysmäärä lähisuhdeväkivallan uhreja eli yhteensä 5 220 asiakasta. Asiakkaista aikuisia oli noin 2 770 ja lapsia 2 450. Aiempina vuosina yli 90 % aikuisista asiakkaista on ollut naisia.¹⁷ Lapsiasiavaltuutettu toteaa, että naisiin kohdistuva väkivalta – samoin kuin laajemminkin lähisuhdeväkivalta – koskettaa myös lapsia ja nuoria, ja että jo toiseen vanhempaan kohdistuvan väkivallan näkemisellä on merkittäviä haitallisia seurauksia lapsen ja nuoren kehitykselle. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen koordinoima kansallinen lasten ja nuorten turvallisuuden edistämisen ohjelma¹⁸ sisältää tärkeitä toimenpiteitä Istanbulin sopimuksen toimeenpanolle etenkin lasten ja nuorten kokeman ja todistaman väkivallan osalta. Lapsiasiavaltuutettu pitää tärkeänä, että ohjelman toteuttamiseen kohdennetaan riittävät resurssit ja eri osapuolet sitoutetaan ohjelman toimeenpanoon. **Hallituskaudella laadittavassa naisiin kohdistuvan väkivallan torjuntaohjelmassa tulee huomioida kansallisen lasten ja nuorten turvallisuuden edistämisen ohjelman suositukset ja ohjelmien yhteensovittaminen.**

Artikla 16, kysymys 19 – ihmiskaupan uhrien asema

Komitean asialistan kysymys 19. koskee ihmiskaupan uhrien asemaa sekä muun muassa toimintaohjelmia ihmiskaupan uhrien auttamiseksi ja ihmiskaupan ehkäisemiseksi.

Lapsiasiavaltuutettu toteaa, että ihmiskaupan uhrien asema ei ole Suomen ihmisoikeusvelvoitteiden kannalta riittävällä tasolla, mikä tulee tuoda esiin myös nyt käsillä olevassa määräaikaisraportissa, ja että ihmiskaupan vastainen toimintaohjelma tulee laatia mahdollisimman pian.¹⁹ Tutkimusten valossa on selvää, että ihmiskauppaa ja siihen liittyviä rikoksia esiintyy myös Suomessa, mutta niitä ei tunnisteta riittävästi.²⁰

¹⁷ <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000006410263.html> (haettu 27.2.2020).

¹⁸ Ulla Korpilahti – Hanna Kettunen – Erika Nuotio – Satu Jokela – Vuokko Maria Nummi – Pirjo Lillsunde (toim.): Väkivallaton lapsuus: toimenpidesuunnitelma lapsiin kohdistuvan väkivallan ehkäisystä 2020–2025. <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/161899> (haettu 26.2.2020)

¹⁹ Ks. myös Ulla Korpilahti – Hanna Kettunen – Erika Nuotio – Satu Jokela – Vuokko Maria Nummi – Pirjo Lillsunde (toim.): Väkivallaton lapsuus: toimenpidesuunnitelma lapsiin kohdistuvan väkivallan ehkäisystä 2020–2025. <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/161899> (haettu 26.2.2020) s. 470–473.

²⁰ Ks. yhdenvertaisuusvaltuutetun ja Euroopan kriminaalipolitiikan instituutin (HEUNI) yhteistyönä laadittu selvitys *Tuntematon tulevaisuus: selvitys ihmiskaupan uhrien auttamista koskevan lainsäädännön toimivuudesta* (Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 24/2018)

Kuten lapsiasiavaltuutettu on todennut jo aiemmin²¹, ihmiskaupan uhrien tunnistamisessa on edelleen merkittäviä puutteita ja uhrien voi olla vaikea hakea ja saada apua. Erityisinä ongelmakohtina ihmiskaupparaporttoijana toimivan yhdenvertaisuusvaltuutetun raporteissa on nostettu esiin, että auttamistyön kiinteä yhteys rikosoikeudellisiin menettelyihin saattaa johtaa siihen, että uhrien on vaikeampi hakea apua. Lisäksi oleskelulupaa koskeva soveltamiskäytäntö on ollut tiukkaa, ja selvitysten valossa vain pieni osa ihmiskaupan kohteeksi joutuneista henkilöistä on saanut oleskeluluvan.

Artikla 16, kysymys 21 – kuritusväkivalta

Komitean asialistan kysymys 21. koskee lapsiin kohdistunutta kuritusväkivaltaa.

Lapsiasiavaltuutettu toteaa, että lapsiin kohdistuva kuritusväkivalta on edelleen huolestuttavalla tasolla. Kouluterveyskyselyssä 2019 noin 11 prosenttia 8. ja 9. luokan vastaajista kertoo heitä hoitavan vanhemman kohdistaneen heihin fyysistä väkivaltaa, ja yhtä moni vastaaja oli altistunut perheen aikuisten väliselle väkivallalle. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen koordinoimassa kansallisessa lasten ja nuorten turvallisuuden edistämisen ohjelmassa syksyllä 2019 painotettiin muun muassa väkivallan tunnistamisen ja riskitekijöiden huomioinnin merkitystä ja korostettiin moniammatillisten, asiantuntevien ja yhdenvertaisesti saatavilla olevien palvelujen tarjoamista perheille.²² Kuten edellä todetaan, on syytä kiinnittää huomiota siihen, että toimenpidesuosituksen toteuttamiseen on tarjolla riittävästi resursseja.

Samalla lapsiasiavaltuutettu korostaa, että **lapsiin kohdistuva väkivalta ja kuritusväkivalta eivät koske vain perheen sisäisiä tilanteita vaan myös laajemmin lasten arkea.** On tärkeää varmistaa, että lasten vapaa-ajan harrastusten piirissä, julkisissa tiloissa sekä vertaisryhmissä turvataan lapsen oikeus suojeluun väkivallalta toiminnan toteutus- ja järjestäytymistavoista riippumatta.²³ Lapsilla ja nuorilla tulee myös olla aitoja keinoja puuttua kokemaansa väkivaltaan ja häirintään sekä tietoa siitä, mistä he voivat tarvittaessa saada apua.

https://www.syrjinta.fi/documents/10181/36404/Tuntematon+tulevaisuus_Selvitys+ihmiskaupan+uhrien+tunnistamista+ja+auttamista+koskevan+lains%C3%A4%C3%A4d%C3%A4nn%C3%B6n+toimivuudesta/55346803-c0b2-4327-af1d-059579a92223 (haettu 27.2.2020) sekä erityisesti lapsiin ja nuoriin kohdistuvasta ihmiskaupasta Kervinen, Elina – Ollus, Natalia: *Lapsiin ja nuoriin kohdistuva ihmiskauppa Suomessa* (HEUNI Publication series No. 89, Helsinki 2019) https://www.heuni.fi/material/attachments/heuni/reports/RwF5tscZD/Lapsiin_ja_nuoriin_kohdistuva_ihmiskauppa_Suomessa.pdf (haettu 27.2.2020)

²¹ Lapsiasiavaltuutetun lausunto ulkoministeriölle YK:n lasten myyntiä, lapsiprostitutiota ja lapsipornografiaa koskevan valinnaisen pöytäkirjan täytäntöönpanosta. http://lapsiasia.fi/wp-content/uploads/2019/11/LAPS_Lausunto_OPSC_14.11.2019.pdf (haettu 28.2.2020)

²² Ulla Korpilahti – Hanna Kettunen – Erika Nuotio – Satu Jokela – Vuokko Maria Nummi – Pirjo Lillsunde (toim.): *Väkivallaton lapsuus: toimenpidesuunnitelma lapsiin kohdistuvan väkivallan ehkäisystä 2020–2025.* <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/161899> (haettu 26.2.2020)

²³ Ks. Elina Pekkarinen: *Lapsen oikeudet ja harrastustoiminta.* Teoksessa Päivi Berg – Kati Lehtonen – Mikko Salasuo (toim.) "Siitä on pikemminkin vaiettu" Kirjoituksia kiusaamisesta, syrjinnästä ja epäasiallisesta kohtelusta lasten ja nuorten liikunnassa ja urheilussa. https://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/kuvat/verkkojulkaisut/kirjoituksia_kiusaamisesta_syrjinnasta_ja_epaasiallisesta_kohtelusta_web.pdf (haettu 26.2.2020)

Kysymys 25 - muut yleissopimuksen toimeenpanoon liittyvät kysymykset

Lopuksi komitea tarjoaa asialistassaan valtiolle tilaisuuden lausua muista sopimuksen velvoitteisiin liittyvistä kysymyksistä ja muun muassa lainsäädännöllisistä ja hallinnollisista hankkeista.

Lapsiasiavaltuutettu katsoo, että Suomen määräaikaisraportissa on syytä lausua lastensuojelun sijaishuollossa olevien lasten kohtelusta. Suomessa kodin ulkopuolelle oli vuonna 2018 sijoitettu 15 884 lasta ja nuorta eli noin 1,5 % alle 18-vuotiaista, ja heistä 10 861 oli otettu huostaan. Huostaan otetuista sijaisperheissä oli 55 prosenttia ja heistä 13 prosenttia oli sijoitettu sukulais- tai läheisperheisiin. Ammatillisiin perhekoteihin oli sijoitettu 12 prosenttia huostaan otetuista lapsista ja laitoshuoltoon 28 prosenttia lapsista.²⁴

YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen mukaan lapsi voidaan erottaa vanhemmistaan tai huoltajistaan vain erityistapauksissa, kuten vanhempien pahoinpidellessä tai laiminlyödessä lasta. YK:n yleiskokous on vuonna 2009 antanut sijaishuollosta ohjeet²⁵, joita on käytetty kansallisten sijaishuollon laatuksiteerien pohjana.²⁶ Näissä ohjeissa korostetaan sijaishuollon laatua erityisesti hoitajien ammattitaidon, valinnan, koulutuksen ja työnohjauksen osalta. Lisäksi ohjeissa korostetaan hienovaraisuutta, lapsiystävällisyyttä, yhteistyötä läheisverkoston kanssa, ruuan ja huolenpidon laatua, opetusta, terveydenhuoltoa, vapaa-ajantoimintaa, yksityisyyttä, turvallisuutta ja tilojen tarkoituksenmukaisuutta. Kaikenlaiset kurinpitotoimet ja käyttäytymisen hallinta, jotka sisältävät kidutusta, raakaa, epäinhimillistä tai alentavaa kohtelua kuten vapaudenriistoa tai muuta fyysistä tai psyykkistä väkivaltaa, on ehdottomasti kielletty. Voimankäytön tulee rajautua vain aivan välttämättömiin, lapsen tai muiden henkilöiden fyysistä tai psyykkistä koskemattomuutta suojaaviin tilanteisiin. Lapsella on oltava myös pääsy tunnettuun, tehokkaaseen ja puolueettomaan järjestelmään, johon hän voi kannella kohtelustaan.²⁷

Viime vuosina eduskunnan apulaisoikeusasiamies on tehnyt useita yllätystarkastuksia lastensuojelulaitoksiin.²⁸ Tarkastuksissa on ilmennyt vakavia puutteita laitosten menettelyissä, lasten kohtelussa sekä laitosten valvonnassa. Tarkastuksia seuranneissa keskusteluissa on todettu lainsäädännön uudistamistarpeita ja valvontaresurssien sekä koulutuksen lisäämisen tarvetta, joita edistämään on sosiaali- ja terveysministeriössä perustettu myös vaativan sijaishuollon työryhmä.

Lapsiasiavaltuutettu toteaa, että suomalaisessa lastensuojelun sijaishuollossa ei kaikilta osin ole ymmärretty YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen peruseriaatteita, eikä YK:n yleiskokouksen sijaishuollon ohjeita tunneta. Suomessa on kiireellisesti ryhdyttävä noudattamaan sijaishuoltoa koskevaa lainsäädäntöä, jonka

²⁴ Perhehoidossa oli 73 prosenttia Pohjois-Pohjanmaalla huostaan otetuista lapsista, kun heidän osuutensa Keski-Pohjanmaalla oli vain 42 prosenttia. Laitoshoidon osuus on suurin (36 prosenttia) Varsinais-Suomessa, kun se Pohjois-Pohjanmaalla on vain 15 prosenttia. (Lastensuojelu 2018, THL.)

²⁵ YK:n sijaishuollon ohjeet. Yhdistyneitten kansakuntien yleiskokouksen päätöslauselma 64/142. Ks. epävirallinen suomenkielinen käännös Lastensuojelun Keskusliitto 1/2018: https://www.lskl.fi/materiaali/lastensuojelun-keskusliitto/sijaishuollon_ohjeet_final-1.pdf (haettu 10.1.2020).

²⁶ Lastensuojelun laatusuositus. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 8/2019. http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161862/STM_2019_8_J_Lastensuojelun_laatusuositus.pdf?sequence=1&isAllowed=y (haettu 10.1.2020).

²⁷ YK:n sijaishuollon ohjeet. Yhdistyneitten kansakuntien yleiskokouksen päätöslauselma 64/142. Ks. epävirallinen suomenkielinen käännös Lastensuojelun Keskusliitto 1/2018: https://www.lskl.fi/materiaali/lastensuojelun-keskusliitto/sijaishuollon_ohjeet_final-1.pdf (haettu 10.1.2020).

²⁸ Osa yllätystarkastuksista on perustunut eduskunnan oikeusasiamiehen OPCAT-valvontavelvollisuuteen.

rajoitustoimenpiteitä koskevat uudistukset tulivat voimaan 1.1.2020 alkaen. Muutos edellyttää valvontaresurssien ja koulutuksen lisäämistä, mutta myös asennemuutosta, kulttuuriin vahvasti juurtuneiden käytäntöjen radikaalia muokkaamista sekä lapsioikeusperusteista lähestymistapaa.

Lopuksi

Lapsiasiavaltuutettu toteaa, että määräaikaisraportointi turvaa ennen kaikkea sopimuksen toimeenpanon valvontaa, mutta se on samalla tilaisuus jäsenvaltioille arvioida kansallisen sääntelyn ja käytäntöjen yhteensopivuutta sopimusvelvoitteiden kanssa. **YK:n kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen vastainen yleissopimus nostaa esiin useita Suomessa esiintyviä ja myös lapsia ja nuoria koskevia epäkohtia, ja niihin tulee puuttua komitean linjaamilla tavoilla pikaisesti.**

Jyväskylässä 28.2.2020

Elina Pekkarinen
Lapsiasiavaltuutettu

Sanna Koulu
ylitarkastaja